

UTICAJ SUDSKE PRAKSE EVROPSKOG SUDA NA PITANJE ODNOSA PRAVA EVROPSKE UNIJE I MEĐUNARODNOG PRAVA

Apstrakt: Sve veća uloga Evropske unije neminovno povlači za sobom pitanje, koliko je sama Unija kao međunarodna organizacija vezana odredbama međunarodnog prava. Iako su Evropske zajednice osnovane međunarodnim ugovorima koji su zaključeni u skladu s pravilima međunarodnog prava, one su tokom svog postojanja uspjele izgraditi vlastiti pravni poredak (unijski pravni poredak) koji je autonoman u odnosu na međunarodnopravni poredak. Pored toga, stupanjem na snagu Ugovora iz Lisabona, dodatno se povećao broj sudskih postupka pred evropskim sudovima koji se odnose na međunarodno pravo. Pri posmatranju odnosa unijskog i međunarodnog prava, u radu će se istražiti kakva dejstva proizvodi međunarodno pravo unutar unijskog prava, odnosno, da li međunarodno pravo uživa primat u odnosu na pravo Evropske unije. Polazeći od toga da ispravno razumijevanje procesa uspostavljanja autonomnog pravnog poretka Evropske unije, kao i način prihvatanja međunarodnog prava kao izvora unijskog prava, zahtijeva analizu sudske prakse Evropskog suda, osnovni cilj ovog istraživanja jeste određivanje načina na koji je Sud ponekad pokušavao da pronade odgovarajuću ravnotežu između, s jedne strane, otvorenosti i prihvatanja pravila međunarodnog prava, te s druge strane, brige za jedinstvo unijskog pravnog poretka.

Ključne riječi: Evropski sud, sudska praksa, pravo Evropske unije, međunarodno pravo.

1. UVOD

U nastojanju da analiziramo odnos između unijskog i međunarodnog prava, u radu ćemo posmatrati dva aspekta ovog specifičnog odnosa. Prvi će se odnositi na pitanje dejstva međunarodnog prava u okviru unijskog pravnog poretka, dok

---

* Docent, Pravni fakultet Univerziteta u Bihaću, ajna_x@hotmail.com.

će se drugi važan aspekt posmatranja odnosa između međunarodnog i unijskog prava, odnosti na pitanje uticaja Evropske unije na međunarodnom nivou. Nakon analize najznačajnijih presuda Evropskog suda koje se tiču odnosa prava Evropske unije i međunarodnog prava, kao i motiva donošenja istih, u radu će se istražiti da li je Evropski sud u bilo kojoj situaciji stavio Evropsku uniju ili njene države članice u položaj stvarnog nepoštovanja međunarodnog prava i njegovih temeljnih normi.

2. POJAM I IZVORI PRAVA EVROPSKE UNIJE

Iako Evropska unija predstavlja jedinstvenu organizaciju koja je povezala ekonomije različitih zemalja s ciljem stvaranja ogromnog unutrašnjeg tržišta, te je doprinijela podizanju životnog standarda, kao i razvoju sveobuhvatnog pravnog sistema, i dalje se susreće s nizom značajnih izazova, ne samo ekonomskih i političkih, već i pravnih.¹

Pravo Evropske unije je prošlo značajnu evoluciju. U šezdesetim godinama XX stoljeća ono je zaokupljalo najviše teoretičare međunarodnog prava, u sedamdesetim i osamdesetim godinama interes se proširio na upravne i ustavne pravnike, da bi u devedesetima uključio civiliste, a početkom XXI stoljeća pravnike koji se bave krivičnim pravom. Jedna od određujućih karakteristika pravnog poretka Evropske unije predstavlja njegovo svojstvo da „djeluje ograničavajuće na pravne poretke država članica, bez obzira na područje regulisanja“. Unijski pravni poredak, na sličan način i u podjednakoj mjeri, ograničava regulatornu autonomiju država članica u području građanskog prava, krivičnog prava, radnog prava, pa čak i ustavnog prava, određujući se kao zasebni, kontinentalni, javni poredak.² Na taj način, ponekad i bez direktne namjere da uređuje nacionalno pravo u nekom specifičnom području, „pravni poredak Evropske unije postavlja granice regulisanja i pravne interpretacije nacionalnog prava“. On prožima pravo država članica stvarajući prava i obaveze kako za njihova državna tijela, tako i za njihove građane.³ Pravni poredak Evropske unije, stvara obaveze za države članice, i to za njihove institucije zakonodavne, izvršne i sudske vlasti.⁴

1 E. Berry, M. J. Homewood, B. Barbara, *Complete EU Law: Text, Cases, and Materials*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 22.

2 T. Čapeta, S. Rodin, *Osnove prava Evropske unije na temelju Lisabonskog ugovora - gradivo za cjeloživotno obrazovanje pravnika*, II. Izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Narodne novine d.d., Zagreb, 2011, 3.

3 *Ibid.*, 4.

4 Obaveza država članica i njihovih institucija da poštuju pravo Evropske unije proizilazi iz općeg pravila međunarodnog prava *pacta sunt servanda*, ali i iz njegovog specifičnog izričaja sadržanog u članu 4 (3) UEU, koji propisuje: „Na temelju načela iskrene saradnje, Unija i države članice moraju, uz puno međusobno poštivanje, pomagati jedne drugima kako bi izvršili zadaće koje poizilaze iz Ugovora. Države članice moraju poduzimati sve prikladne mjere, kako opće tako i posebne, kako bi osigurale ispunjavanje svojih obaveza koje nastaju na temelju Ugovora ili proizilaze iz akata institucija Unije. Države članice moraju potpomagati ostvarivanje zadaća Unije i moraju se suzdržavati

Pravo koje proizilazi iz Ugovora o Evropskoj uniji i Ugovora o funkcionisanju Evropske unije, te Ugovora o Evropskoj zajednici za atomsku energiju, zajednički se naziva *pravo Evropske unije*. Ono obuhvata sve pravne norme, u bilo kojem obliku, koje su sadržane u Osnivačkim ugovorima ili koje su donesene na temelju ili izvedene iz Osnivačkih ugovora. Ukupnost tih pravnih normi naziva se još i pravnom stečevinom Evropske unije.⁵

Pravni poredak Evropske unije se sastoji od tzv. „primarnog prava”, koje obuhvata vodeće principe i pravila, te od tzv. „sekundarnog prava”, koje se sastoji od pravnih akata institucija Evropske unije.⁶

2.1. Međunarodno pravo kao izvor prava Evropske unije

Sve veća uloga Evropske unije neminovno povlači za sobom pitanje, koliko je sama Unija kao međunarodna organizacija vezana odredbama međunarodnog prava. Iako su Evropske zajednice osnovane međunarodnim ugovorima koji su zaključeni u skladu s pravilima međunarodnog prava, one su tokom svog postojanja uspjele izgraditi vlastiti pravni poredak (*unijski pravni poredak*) koji je autonoman u odnosu na međunarodnopravni poredak.

Izjava da je pravni poredak Evropske unije autonomni pravni poredak u odnosu na međunarodnopravno okruženje, može, ustvari, značiti dvije različite stvari – „ili da pravo Unije kao specijalizirani pravni poredak odstupa od općih pravila međunarodnog prava na jedan ili drugi način, ili da se Unija ne pridržava specifičnih međunarodnih obaveza i umjesto toga daje prednost vlastitim internim pravilima”.⁷ Općenito je prihvaćeno da se korijeni Evropske unije (izvorno Evropskih zajednica) nalaze u međunarodnom javnom pravu. Međutim, međunarodnopravni temelji Unije kao dinamičnog, evolutivnog tijela „vladinih“

---

od svih mjera koje mogu ugroziti ostvarivanje ciljeva Unije“. Ova obaveza, koja je ranije bila propisana članom 10. Ugovora o Evropskoj zajednici (Nica), primjenjuje se i na obaveze koje proizilaze iz Ugovora o Evropskoj uniji i na obaveze koje proizilaze iz Ugovora o funkcionisanju Evropske unije (Lisabon). Vidjeti više o tome u: T. Čapeta, S. Rodin, *op. cit.*

5 Prije stupanja na snagu Ugovora iz Lisabona, taj se pojam odnosio na pravo prvog stuba Evropske unije, koje je pretežno proizilazilo iz Ugovora o Evropskoj zajednici i pravnih akata donesenih na njegovoj osnovi. Pravo Zajednice po svom je sadržaju bilo uže od prava Unije. Izraz pravo Zajednice koristio se kada se željelo naglasiti da je *sedes materiae* određenog pravnog gradiva upravo Ugovor o Evropskoj zajednici, odnosno, prvi stub Evropske unije. Izraz pravo Evropske unije koristio se onda kada se njime željelo obuhvatiti ukupnost pravnih pravila koja su na snazi u pravnom poretku Unije, bez obzira na to kojem se od Osnivačkih ugovora temelje i bez obzira na to koji je stub Evropske unije bio njihov *sedes materiae*. Vidjeti: *ibid.*, 10.

6 V. Trstenjak, „National Sovereignty and the Principle of Primacy in EU Law and Their Importance for the Member States“, *Beijing Law Review*, Vol. 4, 2/2013, 71.

7 B. De Witte, „EU law: Is it international law?“, *European Union Law* (eds. Catherine Barnard, Steve Peers), Second Edition, Oxford University Press, Oxford, 2017, 195.

institucionaliziranih praksi, bila je dovedena u pitanje od strane Evropskog suda i akademskih komentatora. U *Van Gend en Loos* presudi⁸, Evropski sud se poziva na Uniju kao na novi tip međunarodnopravnog poretka. Slični stavovi su bili zauzeti od strane sudova država članica.⁹

Evropska unija je međunarodna organizacija koja je stvorena ugovorom. Izvorni *Ugovor o Evropskoj ekonomskoj zajednici* - kao i ugovori koji su uslijedili – *danas Ugovor o Evropskoj uniji i Ugovor o funkcionisanju Evropske unije* – zajedno sa sektorskim *EURATOM ugovorom*- izvor su unijskog prava, bilo neposredno pod njihovim uslovima ili posredno pružanjem mehanizama za autonomno nadržavno stvaranje prava Evropske unije. U tom smislu, kako ističe Ziegler, pravo Evropske unije je grana međunarodnog prava.¹⁰ Medović naglašava da su Evropske zajednice tokom svog postojanja izgradile sopstveni pravni poredak s izrazitim nadržavnim karakteristikama, ali su zadržale bliske veze s međunarodnim pravom iz kojeg vode porijeklo.¹¹

Da bi imale stvarni uticaj u pravnom poretku Evropske unije, u principu, sve međunarodne norme, bez obzira na njihovo porijeklo, moraju se pridržavati sljedećeg: (1) moraju biti obavezujuće za Uniju i (2) priroda i šira logika ovih normi ne bi trebala spriječiti navedeno.¹²

Interakcijama između međunarodnog i unijskog prava, može se pristupiti iz najmanje dvije perspektive: od formalne perspektive izvora međunarodnog prava (ugovora ili međunarodnog običajnog prava) i/ili iz „suštinske” perspektive dejstva međunarodnog prava u pravu Unije. Evropski sud pridaje dejstvo međunarodnom pravu na najmanje tri načina:

- a) *neposredno dejstvo* - međunarodno pravo može uživati neposredno dejstvo u okviru prava Unije, tj. automatski će se primijeniti bez akta transformacije u unijski pravni poredak;¹³

-
- 8 Vidjeti presudu Evropskog suda u slučaju: **26/62 NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v Netherlands Inland Revenue Administration, 1963.**
  - 9 T. Moorhead, „European Union Law as International law“, *European Journal of Legal Studies*, Vol. 5, 1/2012, 127–128.
  - 10 Katja S. Ziegler, „The Relationship between EU Law and International Law“, *A Companion to European Union Law and International Law* (eds. Dennis Patterson, Anna Södersten), John Wiley & Sons, Ltd., *Chichester*, 2016, 43.
  - 11 V. Medović, „Međunarodno pravo kao izvor prava Evropske unije“, *Strani pravni život*, 2/2008, 43.
  - 12 Istovremeno, na činjeničnom nivou je jasno da će norme koje proizilaze iz međunarodnih organizacija vjerovatno imati veći uticaj od, recimo, običajnog međunarodnog prava, koje će, sasvim normalno, biti teže odrediti. Tome doprinosi i činjenica da je u posljednjih nekoliko decenija svijet postao mjesto, u kojem je saradnja preko multilateralnih foruma postala standard i u kojem su međunarodne organizacije u velikoj meri rasprostranjene. Vidjeti: Van Rossem, J. Willem, „The Autonomy of EU Law: More is Less?“, *Between Autonomy and Dependence: The EU Legal Order under the Influence of International Organisations* (eds. Ramses A. Wessel, Steven Blockmans), T.M.C. Asser Press, The Hague, 2013, 41.
  - 13 K. S. Ziegler (2016), *op. cit.*, 44.

- b) *dosljedno tumačenje*- međunarodno pravo će biti relevantno za tumačenje prava Unije;
- c) „*materijalno zaduživanje*” - međunarodno pravo (ili strano pravo) može se koristiti na nestrukturirani način u kojem ne postoji formalni odnos. Opšte međunarodno pravo može neposredno popuniti praznine u pravu Unije. Takva suštinska interakcija je često povezana sa zajedničkim vrijednostima. To je mehanizam koji olakšava koherentnost, te ukazuje na otvorenost unijskog pravnog poretka prema drugim pravnim poretcima, uključujući i međunarodni pravni poredak.¹⁴

Jednom kada se međunarodno pravo neposredno primijeni u pravnom poretku Evropske unije, može predstavljati osnov za preispitivanje valjanosti zakonodavnih akata Unije, te stoga mora biti rangirano iznad unijskog sekundarnog zakonodavstva. Međunarodno pravo se, međutim, generalno ne rangira iznad primarnog prava Unije (odredbe ugovora Evropske unije). Naime, međunarodno pravo je rangirano između sekundarnog zakonodavstva i “ustava” Evropske unije.¹⁵ Tako je Evropski sud u presudi u slučaju *Commission v. Germany*, naglasio: “Primat međunarodnih ugovora zaključenih od strane Zajednice nad odredbama sekundarnog zakonodavstva Zajednice znači da se takve odredbe, u mjeri u kojoj je to moguće, tumače na način koji je u skladu sa tim ugovorima”.¹⁶

3. STATUS I DEJSTVO MEĐUNARODNOG PRAVA U OKVIRU PRAVNOG PORETKA EVROPSKE UNIJE

Nakon početnog perioda u kojem je naglasak sudova bio stavljen na jačanje autonomne prirode Zajednice, počevši od ranih 70-ih godina prošlog stoljeća, smatralo se da „međunarodni ugovori predstavljaju „integralni dio prava Zajednice”, te se tvrdilo da je međunarodno pravo smješteno između primarnog i sekundarnog prava“. Ovaj status međunarodnog prava nije ograničen samo na međunarodne ugovore (uključujući mješovite ugovore), već važi za običajno pravo i sekundarno međunarodno pravo, koje proizlazi iz međunarodnih ugovora. Osim toga, jasno je da „odvajanje međunarodnog prava od pravnog poretka

14 *Ibidem*.

15 Autorica navodi da je navedeno slično rangiranju ugovora u nekim domaćim pravnim sistemima i predstavlja srazmjerno otvoren pristup kada je u pitanju uvođenje međunarodnog prava. Postoje izuzeci od ovog pravila, koji omogućavaju međunarodnom pravu da prevlada nad primarnim pravom Unije, naročito kada su u pitanju *ius cogens* norme koje ugovori Unije ne mogu derogirati. Vidjeti: K. S. Ziegler, „The Relationship between EU Law and International Law“, *University of Leicester School of Law Research Paper*, No. 15-04/2015, 11. Također vidjeti presudu Evropskog suda u slučajevima: **C-162/96 A. Racke GmbH & Co. v Hauptzollamt Mainz**, (1998) ECR I-3655 i **Kadi I**, **paragraf 226**.

16 Vidjeti presudu Evropskog suda u slučaju: C-61/94 *Commission of the European Communities v Federal Republic of Germany*, (1996) ECR I-3989, paragraf 52.

Unije zanemaruje njegovu ulogu kao “alata” ili “sredstva” za Evropsku uniju i njenih država članica, kada izrađuju *agendu evropskog integracionog procesa*“. I konačno, „međusobno djelovanje između međunarodnog i unijskog prava, također može biti važno, za razumijevanje suprotnog efekta – *uticaja prava Evropske unije na međunarodni pravni poredak*“.¹⁷

Tradicionalno viđenje Evropske unije, kao „prijateljski nastrojene prema međunarodnom pravu“, sada je pronašlo svoj istaknuti izraz u ugovorima Unije, nakon stupanja na snagu Ugovora iz Lisabona. Strogo poštovanje i razvoj međunarodnog prava, uključujući poštovanje principa Povelje Ujedinjenih nacija, sada je jedan od kodificiranih ciljeva Unije.¹⁸ Tako se u članu 3. stav (5) Ugovora iz Lisabona navodi, da „Unija doprinosi strogom poštovanju i razvoju međunarodnog prava, uključujući poštovanje načela Povelje Ujedinjenih naroda“.¹⁹ Pomenuti član prepoznaje ukorijenjenost i ulogu Evropske unije u međunarodnom pravu, kao i njenu odgovornost prema međunarodnom pravu u kontekstu ciljeva Unije.²⁰ Opšta konstitutivna otvorenost Evropske unije prema međunarodnom pravu – koju redovno naglašava Evropski sud, na primjer kada se poziva na međunarodno pravo kao na „integralni dio prava Unije” - može se izvesti iz njezine prirodne ukorijenjenosti (ugrađenosti) u međunarodni pravni poredak, kao i njezinih ciljeva izraženih u članu 3. stav (5) Ugovora o Evropskoj uniji.²¹

U članu 21. stav (1) Ugovora iz Lisabona je predviđeno da se „djelovanje Unije na međunarodnoj sceni vodi načelima koja su nadahnjivala njezino stvaranje, razvoj i proširenje i koja ona nastoji unaprijediti u ostatku svijeta, te se među ostalim načelima navodi i *poštovanje načela Povelje Ujedinjenih nacija i međunarodnog prava*“.²²

17 R. A. Wessel, „Reconsidering the Relationship between International and EU Law: Towards a Content –Based Approach“, *International Law as Law of the European Union* (eds. E. Cannizzaro, P. Palchetti, R. A. Wessel), *Studies in EU External Relations*, Vol. 5, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden – Boston, 2011, 11–12.

18 J. Larik, „The Kadi Saga as a Tale of ‘Strict Observance’ of International Law: Obligations Under the UN Charter, Targeted Sanctions and Judicial Review in the European Union“, *Netherlands International Law Review*, Vol. 61, 1/2014, 24.

19 U članu 3. stav 5. Ugovora o Evropskoj uniji (Lisabon) je predviđeno da: “U svojim odnosima sa ostatkom svijeta, Unija podržava i unaprjeđuje svoje vrijednosti i interese i doprinosi zaštiti svojih građana. Ona doprinosi miru, sigurnosti, održivom razvoju Zemlje, solidarnosti i uzajamnom poštovanju među narodima, slobodnoj i poštenoj trgovini, iskorjenjivanju siromaštva i zaštiti ljudskih prava, osobito prava djeteta, te strogom poštovanju i razvoju međunarodnog prava, uključujući poštovanje načela Povelje Ujedinjenih nacija”.

20 K. S. Ziegler (2016), *op. cit.*, 44.

21 *Ibidem*.

22 U članu 21. stav 1. Ugovora o Evropskoj uniji (Lisabon) se navodi: “Djelovanje Unije na međunarodnoj sceni vodi se načelima koja su nadahnjivala njezino stvaranje, razvoj i proširenje i koja ona nastoji unaprijediti u ostatku svijeta: demokratiji, vladavini prava, univerzalnosti i nedjeljivosti ljudskih prava i temeljnih sloboda, poštovanju ljudskog dostojanstva, načelima jednakosti i solidarnosti, te poštovanju načela Povelje Ujedinjenih nacija i međunarodnog prava. Unija nastoji razvijati odnose i graditi partnerstva sa trećim

U Ugovoru iz Lisabona se navodi da Unija utvrđuje i provodi zajedničke politike i djelovanja i da nastoji ostvariti visok stepen saradnje u svim područjima međunarodnih odnosa, između ostalog i *radi učvršćivanja i podrške načelima međunarodnog prava*²³, te *radi očuvanja mira, sprječavanja sukoba i jačanja međunarodne sigurnosti u skladu s ciljevima i načelima Povelje Ujedinjenih nacija*.²⁴ Povelja Ujedinjenih nacija predviđa da kad god se države članice suoče sa sukobom između obaveza prema Povelji i njihovim obavezama prema bilo kojem drugom međunarodnom ugovoru, njihove obaveze prema Povelji će prevladati, odnosno imat će prednost.²⁵ Tako prema članu 25. Povelje Ujedinjenih nacija, „obaveze država članica Ujedinjenih nacija uključuju i poštovanje rezolucija koje je usvojilo Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija kao primarni organ za očuvanje međunarodnog mira i sigurnosti“.²⁶ Povelja Ujedinjenih nacija je priznata kao ugovor posebnog univerzalnog karaktera koji može da stvori obaveze čak i za nečlanice (države, međunarodne organizacije i druge nedržavne aktere).²⁷

Iz navedenog proizilazi da Ugovor iz Lisabona, pored obavezivanja Evropske unije da poštuje međunarodno pravo u opštem smislu, podstiče Uniju i na uspostavljanje i razvijanje odnosa s regionalnim i globalnim organizacijama, te u tom smislu posebno naglašava Ujedinjene nacije. Ako posmatrao sudsku praksu Evropskog suda, možemo primijetiti da je Sud ponekad pokušavao da pronađe odgovarajuću ravnotežu između, s jedne strane, *otvorenosti i prihvatanja pravila međunarodnog prava*, te s druge strane, *brige za jedinstvo unijskog pravnog poretka*.

Odnos između prava Evropske unije i međunarodnog prava je značajan i za opšte međunarodno pravo, koje izaziva i oblikuje, kao i za druge specijalizirane ili regionalne pravne poretke međunarodnog prava. Naime, pitanje odnosa između unijskog i međunarodnog prava nije ograničeno samo na pravna pravila i njihovo provođenje. Evropska unije sve više postaje *akter međunarodnog prava*. Unija ima međunarodnopravnu sposobnost i zaključuje ugovore. Unija, kao članica

---

zemljama i međunarodnim, regionalnim ili globalnim organizacijama (...) Ona unaprjeđuje multilateralna rješenja zajedničkih problema, naročito u okviru Ujedinjenih nacija”.

23 U članu 21. stav 2. tač. (b) Ugovora o Evropskoj uniji (Lisabon) se navodi da: “Unija utvrđuje i provodi zajedničke politike i djelovanja i nastoji ostvariti visok stepen saradnje u svim područjima međunarodnih odnosa radi učvršćivanja i podrške demokratiji, vladavini prava, ljudskim pravima i načelima međunarodnog prava”.

24 U članu 21. stav 2. tač. (c) Ugovora o Evropskoj uniji (Lisabon) se navodi da: “Unija utvrđuje i provodi zajedničke politike i djelovanja i nastoji ostvariti visok stepen saradnje u svim područjima međunarodnih odnosa radi očuvanja mira, sprječavanja sukoba i jačanja međunarodne sigurnosti u skladu s ciljevima i načelima Povelje Ujedinjenih nacija, načelima Helsinškoga završnog akta i ciljevima Pariške povelje, uključujući i one koji se odnose na vanjske granice”.

25 Vidjeti član 103. poglavlja XVI Povelje Ujedinjenih nacija, koja je potpisana 26. juna 1945. u San Francisku (*San Francisco*), a koja je stupila na snagu 24. oktobra 1945, <http://www.un.org/en/charter-united-nations/index.html>, 15.11.2023.

26 Vidjeti član 25. poglavlja V Povelje Ujedinjenih nacija, koje se odnosi na Vijeće sigurnosti.

27 K. S. Ziegler (2016), *op. cit.*, 43.

pojedinih међународних организација, истовремено покушава да успostavi i ojača svoj status u ostalim организацијама, te na taj način doprinosi oblikovanju међународног права.²⁸ Ipak, apstraktno i опште pitanje otvorenosti правног поретка Европске уније према међународном праву не рјешава аутоматски питање статуса међународног права у оквиру правног поретка Уније.²⁹

4. ANALIZA ODNOSA UNIJSKOG I MEĐUNARODNOG PRAVA KROZ PRIZMU UTICAJA SUDSKE PRAKSE EVROPSKOG SUDA

Исправно разумијевање процеса успostavljanja автономног правног поретка Европске уније, као и начин прихватања међународног права као извора унијског права, захтијева анализу судске праксе Европског суда.

Европски суд је 60-ih година прошлог stoljeća isticao da је „правни поредак Уније аутономан у односу на национално и међународно право”. Екес (*Eckes*) истаће да Суд и данас наставља да даје приоритет интеграцији и самосталности унијског права над интересима појединих држава чланица. Све већа релевантност међународног права захтијева да Европски суд све чешће усклади међународне обавезе Уније или њених држава чланица са својом автономном визијом унијског правног поретка.³⁰ Поред тога, ступањем на снагу Уговора из Лисабона, додатно се повећао број судских поступка пред европским судовима који се односе на међународно право. Питања ванјског присуства Уније и њеног капацитета да дјелује на међународном плану, била су једна од централних разматрања у дугом процесу који је кумулирао ступањем на снагу Уговора из Лисабона.³¹

Анализирајући судску праксу Европског суда, можемо увидјети да је приступ Суда још увијек под утицајем пресуда донесених у најзначајнијим првобитним случајевима, која су заправо и дефинисала природу унијског правног поретка, поготово пресуде у случају *Costa v. Enel*. Бројни аутори који се баве овом проблематиком су такођер на овом становишту, те наглашавају да се на тај начин *Европски суд увијек враћа на посматрање Уније као автономног правног поретка*. У том смислу, као логичан сlijед, поставља се питање, у којој мјери и на који начин Европски суд успијева пронаћи равнотежу између, с једне стране *поштовања и jačanja међународног права* и с друге стране, *очувања формираног идентитета правног поретка Европске уније*? Морамо се, сасвим оправдано запитати, да ли су понекад настојања Европског суда да заштити унијско право од утицаја међународног права, заиста неопходна, те да ли би супrotnим дјеловањем Суда уистину био угрожен, тј. доведен у питање, *автономни правни поредак Европске уније*?

28 K.S. Ziegler (2016), *op. cit.*, 43.

29 *Ibidem.*, 45.

30 C. Eckes, „International law as the law of the EU: The role of the Court of Justice“, *Cleer Working Papers*, 6/2010, 22.

31 *Ibidem.*, 23.

4.1. Odnos između prava Evropske unije i prava Ujedinjenih nacija

Evropski sud je u septembru 2008. godine donio presudu u slučaju *Kadi*, koja vjerovatno predstavlja jednu od najvažnijih presuda kada je u pitanju odnos između prava Evropske unije i međunarodnog prava. Kako ističe *De Búrca*, Evropski sud je zapravo donio „snažnu presudu kojom se poništavaju relevantne mjere implementacije i proglašava, da su iste prekršile osnovna prava zaštićena pravnim poretom Evropske zajednice“.³² Presuda u slučaju *Kadi* predstavlja jednu od najznačajnijih odluka Evropskog suda kada je u pitanju autonomnost pravnog poretka Unije i njegovog odvajanja od međunarodnog prava, obzirom da je Sud u presudi zauzeo stajalište da „međunarodni ugovor ne može uticati na raspodjelu ovlaštenja predviđenih Ugovorima” ili, posljedično, na „autonomiju pravnog sistema Zajednice”.³³

U tom smislu Hilpold ističe da postoji nekoliko razloga zbog čega se slučaj *Kadi*, bez preuveličavanja, smatra jednim od vodećih slučajeva u pravosudnom sistemu Evropske unije. Ovaj slučaj je značajan prvenstveno zbog toga što se odnosi na međusobnu povezanost prava Evropske unije i prava Ujedinjenih nacija, a što još uvijek predstavlja poprilično neistraženo područje. Obzirom da Ujedinjene nacije počinju posmatrati pojedince, ne samo kao nosioce ljudskih prava, već i kao subjekte koji se smatraju direktno odgovornim za svoja djela, bar u određenim područjima kao što je borba protiv terorizma, mogućnost sukoba s pravom Evropske unije, u okviru kojeg je stalno osnaživanje pojedinca glavna osobina, istovremeno raste.³⁴ Presuda u slučaju *Kadi* spada među presude Evropskog suda koje su izazvale beskrajnu pažnju. S pravom, obzirom da je presuda u slučaju *Kadi* bila jedna od najvažnijih ustavnih izjava Suda od nastanka unijskog pravnog poretka, te je dovela i do pravnih kontroverzi daleko izvan prostora Unije.³⁵

U presudi u slučaju *Kadi*, Evropski sud je pribjegao onome što najbolje poznaje, evropskom pravnom poretku kao jedinom referentnom okviru, te je bio snažno „optužen” da krši svoj prijateljski pristup prema međunarodnom pravu, zbog toga što je zauzeo više dualističko stajalište. Slučaj *Kadi* se odnosi na protivterorističke sankcije koje je Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija postavilo protiv privatnih lica. Obzirom da Evropska unija nije članica Ujedinjenih nacija, Povelja predviđa obaveze samo za države članice.³⁶ Evropski sud je u presudi naglasio, da treba imati u vidu „da se Zajednica zasniva na vladavini prava, te da

32 G. *De Búrca*, „The European Court of Justice and the International Legal Order After *Kadi*”, *Harvard International Law Journal*, Vol. 51, 1/2010, 1–2.

33 P. *Craig*, G. *De Búrca*, *EU Law: Text, Cases, and Materials*, Fifth edition, Oxford University Press, Oxford, 2011, 341.

34 P. Hilpold, „EU law and UN Law in Conflict: The *Kadi* case“, *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, Vol. 13, 2009, 141.

35 M. *Ovádek*, „External Judicial Review and Fundamental Rights in the EU: A Place in the Sun for the Court of Justice“, *EU Diplomacy Papers*, 2/2016, 16.

36 C. *Eckes*, *op. cit.*, 15.

utoliko „ni akti država članica ni akti institucija ne mogu izbjeći preispitivanje njihove usklađenosti s osnovnom ustavnom poveljom, Ugovorom o Evropskoj zajednici, koji je uspostavio kompletan sistem pravnih lijekova i postupaka koji su dizajnirani na način da omoguće Sudu pravde da preispita zakonitost akata institucija”.³⁷ U presudi, Evropski sud također podsjeća da „međunarodni ugovor ne može uticati na raspodjelu nadležnosti utvrđenih Ugovorom” ili, posljedično, „na autonomiju pravnog sistema Zajednice, čije je poštovanje osigurano od strane Suda na osnovu ekskluzivne nadležnosti koja mu je dodijeljena temeljem članom 220. Ugovora o Evropskoj zajednici”.³⁸ Pored toga, prema ustaljenoj sudskoj praksi, *osnovna prava čine sastavni dio opštih pravnih principa, čije poštovanje osigurava Evropski sud*. Pri tome, Evropski sud „preuzima inspiraciju iz ustavnih tradicija zajedničkih državama članicama i od smjernica koje predviđaju međunarodni instrumenti za zaštitu ljudskih prava, po osnovu kojih su države članice saradivale ili čiji su potpisnici”. U tom smislu, Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda ima poseban značaj.³⁹ Evropski sud u presudi također ističe, da je jasno iz sudske prakse, da je „poštovanje ljudskih prava uslov zakonitosti akata Zajednice i da mjere koje nisu u skladu sa poštovanjem ljudskih prava nisu prihvatljive u Zajednici”.⁴⁰ Obaveze koje nameće međunarodni ugovor, kako navodi Sud, ne mogu se primjenjivati na štetu ustavnih principa Ugovora o Evropskoj zajednici, uključujući i princip da svi akti Zajednice moraju poštovati osnovna prava, a da to poštovanje predstavlja uslov njihove zakonitosti.⁴¹ Sud je u presudi dalje obrazložio, da to ne podrazumijeva preispitivanje zakonitosti mjera Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija, pri tome naglašavajući, da bi se preispitivanje zakonitosti primjenjivalo samo na akt Unije koji primjenjuje sporni međunarodni ugovor, a ne na drugi kao takav.⁴²

Presuda u slučaju *Kadi* je značajna iz više razloga, a između ostalog i zbog načina na koji je Evropski sud posmatrao ili bolje reći tumačio, *odnos između Povelje Ujedinjenih nacija i komunitarnog prava*. Naime, ukoliko analiziramo pomenutu presudu možemo primijetiti da Evropski sud u presudi navodi, da ne vidi nikakav pravni razlog u okviru prava Unije za osporavanje sudske preispitivanja. To je bio i osnovni razlog zbog kojeg je Evropski sud poništio *evropske mjere*, koje su usvojene radi izvršenja rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih

37 Vidjeti paragraf 281. presude Evropskog suda u spojenim slučajevima: **C-402/05 P i C-415/05 P Yassin Abdullah Kadi and Al Barakaat International Foundation v Council of the European Union and Commission of the European Communities, (2008) ECR 6351.**

38 Vidjeti paragraf 282. presude Evropskog suda pravde u spojenim slučajevima: **C-402/05 P i C-415/05 P Yassin Abdullah Kadi and Al Barakaat International Foundation v Council of the European Union and Commission of the European Communities, (2008) ECR 6351.**

39 *Ibidem.*, paragraf 283.

40 *Ibidem.*, paragraf 284.

41 *Ibidem.*, paragraf 285.

42 Vidjeti paragraf 286. presude Evropskog suda pravde u spojenim slučajevima: **C-402/05 P i C-415/05 P Yassin Abdullah Kadi and Al Barakaat International Foundation v Council of the European Union and Commission of the European Communities, (2008) ECR 6351.**

nacija.⁴³ Evropski sud je u presudi naglasio da je istina, da član 297. Ugovora o Evropskoj zajednici, implicitno dozvoljava prepreke funkcionisanju zajedničkog tržišta, kada su one uzrokovane mjerama koje država članica preduzima u cilju izvršavanja međunarodnih obaveza, a koje je prihvatila radi održavanja međunarodnog mira i sigurnosti.⁴⁴ Međutim, Sud dalje navodi da se te odredbe ne mogu shvatiti kao odobravanje bilo kakvog odstupanja od principa slobode, demokratije i poštovanja ljudskih prava i osnovnih sloboda sadržanih u članu 6. stav (1) Ugovora o Evropskoj uniji.⁴⁵ Naime, član 307. Ugovora o Evropskoj zajednici ne može u nikakvim okolnostima dozvoliti bilo kakav izazov principima koji čine temelje pravnog poretka Zajednice, od kojih je jedan i zaštita osnovnih prava.⁴⁶ U duhu *principa vladavine prava*, uspostavljenog još u presudi Evropskog suda u slučaju *Les Verts*, Sud je ponovio, da „nijedan akt Evropske unije ne može izbjeći preispitivanje osnovnih prava (u načelu potpuno preispitivanje) od strane sudstva Unije, bez obzira na to da li ti akti samo provode mjere Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija”⁴⁷

Evropski sud, nakon kratkog podsjećanja na stav koji je Zajednica do sada imala kada je u pitanju poštovanje međunarodnog prava, navodi, da se pitanje o nadležnosti Suda javlja u kontekstu unutrašnjeg i autonomnog pravnog poretka Zajednice, u okviru kojeg potpada sporni propis i u kojem je Sud nadležan da preispituje valjanost mjera Zajednice u svjetlu osnovnih prava.⁴⁸ Tako Evropski sud u presudi u slučaju *Kadi* navodi: “(...) sudstvo Zajednice mora, u skladu s ovlaštenjima koja mu se dodjeljuju Ugovorom o Evropskoj zajednici, osiguravati preispitivanje, u načelu potpuno preispitivanje, zakonitosti svih akata Zajednice u svjetlu osnovnih prava koja čine sastavni dio opštih principa prava Zajednice, uključujući i preispitivanje mjera Zajednice koje su, kao i sporni propis, osmišljene tako da primjenjuju rezolucije koje je usvojilo Vijeće sigurnosti u skladu sa Glavom VII Povelje Ujedinjenih nacija”⁴⁹

Ovadek ističe da činjenica da u slučaju *Kadi*, Evropski sud upućuje na Povelju Ujedinjenih nacija, inače *ustavni dokument savremenog javnog međunarodnog prava*, kao na međunarodni ugovor, naglašava „bahati” ton presude u očima međunarodnih pravnika.⁵⁰ Halberstam i Stein u tom smislu naglašavaju da, sve

43 *Ibidem*, paragraf 300.

44 *Ibidem*, paragraf 302.

45 Paragraf 303. presude Evropskog suda pravde u spojenim slučajevima: **C-402/05 P i C-415/05 P** *Yassin Abdullah Kadi and Al Barakaat International Foundation v Council of the European Union and Commission of the European Communities*, (2008) ECR 6351.

46 *Ibidem*, paragraf 304.

47 M. Ovádek, *op. cit.*, 18.

48 Vidjeti presudu Evropskog suda pravde u spojenim slučajevima: **C-402/05 P i C-415/05 P** *Yassin Abdullah Kadi and Al Barakaat International Foundation v Council of the European Union and Commission of the European Communities*, (2008) ECR 6351, paragraf 317.

49 *Ibidem*, paragraf 326.

50 M. Ovádek, *op. cit.*, 18.

dok Ujedinjene nacije ne osiguravaju postupke koji bi garantovali prihvatljiv nivo zaštite ljudskih prava – u suštini onaj koji bi dozvolio opštinskim sudovima da usvoje pretpostavku tipa *Solange (II)* – nacionalni i regionalni sudovi trebali bi biti u mogućnosti da indirektno preispitaju rezolucije Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija, i to ne samo one koje su protivne *jus cogens* normama, već i običajnom međunarodnom pravu ljudskih prava.⁵¹ U slučaju *Kadi*, kako ističe Paulus, Evropski sud je ukinuo (oborio) propis Unije u vezi sa implementacijom sankcija Ujedinjenih nacija protiv navodnih terorista. Sud je smatrao da uključivanje pojedinca i fondacije na terorističku listu krši prema unijskom pravu, prava na odbranu, naročito pravo na saslušanje, princip efikasne sudske zaštite i pravo na imovinu.⁵²

Kada govorimo o poziciji normi koje proističu iz Povelje Ujedinjenih nacija u okviru unijskog pravnog poretka (tada pravnog poretka Zajednice), Evropski sud je u tom smislu u presudi u slučaju *Kadi* zauzeo značajno stajalište. Naime, Evropski sud je izričito naglasio da, ukoliko bi se *obaveze koje proizilaze iz Povelje Ujedinjenih nacija* trebale svrstati ili smjestiti u hijerarhiji normi unutar pravnog poretka Zajednice, da bi one bile *iznad akata sekundarnog prava Zajednice*, ali *ispod Osnivačkih ugovora i opštih pravnih principa Zajednice*, uključujući i princip poštovanja ljudskih prava i osnovnih sloboda.⁵³ Evropski sud je u presudi također naglasio da se u zajednici zasnovanoj na vladavini prava, „preispitivanje valjanosti bilo koje mjere Zajednice od strane Suda u svjetlu osnovnih prava, mora smatrati izrazom ustavne garancije koja proizilazi iz Ugovora o Evropskoj zajednici, kao autonomnog pravnog sistema koji ne smije biti doveden u pitanje međunarodnim ugovorom“.⁵⁴

Presude u slučaju *Kadi* iz 2005. i 2008. godine, kao i mišljenje nezavisnog advokata Madura (Miguel Póiares Maduro),⁵⁵ predstavljaju svjedočanstvo o komplementarnosti između pravnih poredaka. Pored toga, pomenute presude

51 D. Halberstam, E. Stein, „The United Nations, the European Union, and the King of Sweden: Economic Sanctions and Individual Rights in a Plural World Order“, *Common Market Law Review*, Vol. 46, 1/2009, 71.

52 A. Paulus, „From Dualism to Pluralism: The relationship between international law, European law, and domestic law“, *Making Transnational Law Work in the Global Economy: Essays in Honour of Detlev Vagts* (eds. P. H. F. Bekker, R. Dolzer, M. Waibel), Cambridge University Press, Cambridge, 2010, 135.

53 Vidjeti presudu Evropskog suda u spojenim slučajevima: **C-402/05 P i C-415/05 P Yassin Abdullah Kadi and Al Barakaat International Foundation v Council of the European Union and Commission of the European Communities, (2008) ECR 6351, paragrafi 305–308.**

54 *Ibidem.*, paragraf 316.

55 Presude u slučajevima T-315/01 *Yassin Abdullah Kadi v Council and Commission*, (2005) ECR II 3639 i **C-402/05 P i C-415/05 P Yassin Abdullah Kadi and Al Barakaat International Foundation v Council of the European Union and Commission of the European Communities, (2008) ECR 6351, kao i C-402/05 P Yassin Abdullah Kadi v Council and Commission**, Mišljenje nezavisnog advokata Miguel Póiares Maduro, 16. januar 2008. godine.

nam puno govore o tome kako Unija posmatra vlastiti pravni poredak, zatim o odnosu unijskog pravnog poretka prema međunarodnom pravu, ali i na kraju odnosu unijskog pravnog poretka prema nacionalnom pravu, i odnosu nacionalnog prava prema međunarodnom pravu.⁵⁶ Naime, nezavisni advokat Maduro u svome mišljenju od 16. januara 2008. godine povodom predmeta *Kadi* navodi, da se postavlja pitanje, na koji način treba opisati odnos između međunarodnog pravnog poretka i pravnog poretka Zajednice. Pri tome navodi da logično polazište takve rasprave treba biti presuda u slučaju *Van Gend en Loos*, u kojoj je Evropski sud potvrdio autonomnost pravnog poretka Zajednice. Sud je smatrao da Ugovor ne predstavlja samo ugovor između država, već ugovor između naroda Evrope. Smatrao je da Ugovor uspostavio „novi pravni poredak”, koji se razlikuje od postojećeg pravnog poretka međunarodnog javnog prava. Drugim riječima, Ugovor je stvorio pravni poredak transnacionalnih dimenzija.⁵⁷ Međutim, kako dalje slokovito navodi *Maduro*, to „ne znači da pravni poredak Zajednice i međunarodni pravni poredak prolaze jedan pored drugog kao 'brodovi u noći'”. Naprotiv, ističe da je Zajednica tradicionalno imala aktivnu i konstruktivnu ulogu na međunarodnoj sceni. Primjena i tumačenje prava Zajednice se prema tome vodi pretpostavkom, da Zajednica želi da poštuje svoje međunarodne obaveze. Sudovi Zajednice stoga pažljivo razmatraju obaveze kojima je Zajednica vezana na međunarodnoj sceni.⁵⁸

Kad su u pitanju vanjski odnosi, slučaj *Kadi* je jedan od najviše pominjanih slučajeva Evropskog suda, jer je Sud, pojednostavljeno govoreći, morao odlučiti da li rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija treba da uživa primat nad unijskim pravom. Presudom u pomenutom slučaju, Sud nije dozvolio takav primat.⁵⁹ Naime, nije jednostavno pronaći odgovarajuću ravnotežu između ključnih

56 S. Besson, „How international is the European legal order? Retracing Tuori's steps in the exploration of European legal pluralism“, *No Foundation: Journal of Extreme Legal Positivism*, Vol. 5, 2008, 52.

57 Vidjeti paragraf 21. *Mišljenja nezavisnog advokata* (Advocate General-AG) Poiares Maduro, koje je dostavljeno 16. januara 2008. godine u spojenim slučajevima: C-402/05 P i C-415/05 P *Yassin Abdullah Kadi and Al Barakaat International Foundation v Council of the European Union and Commission of the European Communities*, (2008) ECR 6351. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62005CC0402>

58 Vidjeti paragraf 22. *Mišljenja nezavisnog advokata* (Advocate General-AG) Poiares Maduro, koje je dostavljeno 16. januara 2008. godine u spojenim slučajevima: C-402/05 P i C-415/05 P *Yassin Abdullah Kadi and Al Barakaat International Foundation v Council of the European Union and Commission of the European Communities*, (2008) ECR 6351.

59 J. Kokott, C. Sobotta, „Constitutional Core Values and International Law – Finding the Balance?“, *European Journal of International Law*, Vol. 23, 4/2012, 1016. Također vidjeti i **paragraf 290. presude Evropskog suda u slučaju: C-402/05 P i C-415/05 P *Yassin Abdullah Kadi and Al Barakaat International Foundation v Council of the European Union and Commission of the European Communities*, (2008) ECR 6351.** Naime, u njegovoj odluci po žalbi, nalazimo drugačiji pristup Evropskog suda, obzirom da Sud u odluci navodi da se mora razmotriti da li je, kao što je Sud Prve instance naglasio, kao rezultat principa koji regulišu odnos između međunarodnog pravnog poretka pod okriljem

ustavnih vrijednosti i efikasnih međunarodnih mjera protiv terorizma. Međutim, razvoj događaja nakon slučaja *Kadi*, pokazuje namjeru relevantnih aktera da pronađu potrebnu ravnotežu.⁶⁰

Slučaj *Kadi*, kako ističe *De Búrca*, predstavio je direktnu konfrontaciju između sistema međunarodne sigurnosti, mira *Ujedinjenih nacija* i sistema *Evropske unije*, koji se nalazi negdje između međunarodne organizacije i ustavnog uređenja. Sve to se desilo u kontekstu tvrdnje pojedinca da je značajno kršenje njegovih prava izvršeno interakcijom ova dva sistema.⁶¹ Evropski sud je zapravo izabrao da iskoristi dugo očekivanu presudu u slučaju *Kadi*, kao priliku da proglaši primat unutrašnjih ustavnih vrijednosti Unije nad normama međunarodnog prava. Umjesto usvajanja mekog, konstitucionalističkog pristupa, koji bi nastojao posredovati odnos između normi različitih pravnih sistema i koji bi uključio Evropski sud u proces oblikovanja međunarodnog običajnog prava, Sud je usvojio snažan *pluralistički pristup* koji je naglasio unutrašnju i vanjsku autonomiju i odvojenost pravnog poretka Zajednice iz međunarodne oblasti. Ne samo da je pristup Evropskog suda proizveo upečatljiv primjer za druge države i pravne sisteme, koji su možda skloni potvrđivanju svojih lokalnih ustavnih normi kao barijere za primjenu međunarodnog prava, nego ovakav pristup sugerise i značajan paradoks u srcu odnosa Unije s međunarodnim pravnim poretkom.⁶²

Kada govorimo o značaju sudske prakse Evropskog suda u kontekstu uspostavljanja autonomnog pravnog poretka Unije, kao i odnosa unijskog i međunarodnog pravnog poretka, valja dodatno podcrtati značaj dvije presude Suda. Naime, baveći se pitanjem odnosa između pravnog poretka Zajednice i pravnih poredaka država članica, Evropski sud je presudom u slučaju *Van Gend en Loos* stvorio ideju o autonomiji pravnog poretka, tada Zajednice (danas Unije), dok se u presudi *Kadi* Sud bavio pitanjem odnosa između unijskog i međunarodnog pravnog poretka, odnosno između unijskog i međunarodnog prava. Osnovni motiv detaljne analize presude Evropskog suda u slučaju *Kadi* je bila upravo činjenica da je Sud u pomenutoj presudi, na određeni način, definisao odnos između unijskog i međunarodnog prava.

4.2. Odnos između prava Evropske unije i neobavezujućih međunarodnih ugovora

S ciljem definisanja odnosa između *unijskog prava* i *neobavezujućih međunarodnih ugovora*, u nastavku ćemo analizirati presude Evropskog suda u poznatim slučajevima *Intertanko* i *Air Transport Association of America*. Analiza presuda

---

Ujedinjenih nacija i pravni poredak Zajednice, *svako sudsko preispitivanje unutrašnje zakonitosti spornog propisa u svjetlu osnovnih sloboda u principu isključeno*, bez obzira što je takvo preispitivanje ustavna garancija koja je dio samih temelja Zajednice.

60 J. Kokott, C. Sobotta, *op. cit.*, 1024.

61 G. De Búrca, *op. cit.*, 5.

62 *Ibidem*, 49.

Evropskog suda u pomenutim slučajevima će pokazati pristup Suda, u situacijama kada se suočava s formalno neobavezujućim međunarodnim pravom. Stajališta koje je zauzimao Evropski sud pri razmatranju međunarodnih normi kojima Unija nije formalno vezana, ukazuju na ponekad i „nefleksibilan stav Suda“. Pored presude u slučaju *Kadi*, postoje i drugi primjeri iz sudske prakse koji potvrđuju tezu u vezi nefleksibilnog pristupa Evropskog suda, a koji će biti predmetom analize.⁶³ Pri tome valja imati na umu, da pri tumačenju odnosa između unijskog prava i neobavezujućih međunarodnih normi, stajalište Evropskog suda se često svodilo na smatranje Evropskog suda da, *međunarodna norma za koju Unija nije formalno vezana, može u najboljem slučaju dovesti do obaveze usklađivanja njenog tumačenja.*

Slučaj *Intertanko* se odnosio na izvršnost Konvencije Ujedinjenih nacija o pravu mora (*United Nations Convention on the Law of the Sea - UNCLOS*) i Međunarodne konvencije o sprječavanju onečišćenja sa brodova (*The International Convention for the Prevention of Pollution from Ships - Marpol 73/78*) pred Evropskim sudom. Sud je utvrdio da je Unija obavezana Konvencijom Ujedinjenih nacija o pravu mora, ali da Međunarodna konvencija o sprječavanju onečišćenja sa brodova, obavezuje samo države članice.⁶⁴ Evropski sud u presudi navodi, „da je jasno da se valjanost *Direktive 2005/35*, iako obavezuje države članice, ne može procijeniti u svjetlu Međunarodne konvencije o sprječavanju onečišćenja sa brodova“. Sud pri tome naglašava da „ova druga činjenica, međutim, može imati posljedice na tumačenje, prvo, Konvencije Ujedinjenih nacija o pravu mora i, drugo, odredbi sekundarnog prava koje spadaju u područje primjene Međunarodne konvencije o sprječavanju onečišćenja sa brodova“. S obzirom na običajni princip dobre volje, koji čini dio opšteg međunarodnog prava i član 10. Ugovora o Evropskoj zajednici, Sud je dužan da tumači te odredbe uzimajući u obzir Međunarodnu konvenciju o sprječavanju onečišćenja s brodova.⁶⁵ Evropski sud u presudi dalje navodi, da je Konvenciju Ujedinjenih nacija o pravu mora potpisala Zajednica i da je odobrena *Odlukom 98/392*, čime je obavezala Zajednicu, tako da shodno tome odredbe te Konvencije čine sastavni dio pravnog poretka Zajednice.⁶⁶ Treba naglasiti da je Evropski sud u presudi osporio neposredno dejstvo Konvencije Ujedinjenih nacija o pravu mora zbog cjelokupne prirode same Konvencije. Ipak, Sud je smatrao da je obavezan da „uzme u obzir Međunarodnu konvenciju

63 Radi se o presudama Evropskog suda u slučajevima: C-308/06 *Intertanko* (2008) ECR I-4057; C-188/07 *Commune de Mesquer* (2008) ECR I-4501; C-301/08 *Bogiatzi* (2009) I-10185; C-205/06 *Commission v Austria* (2009) ECR I-1301; C-249/06 *Commission v Sweden* (2009) ECR I-1335; C-366/10 *The Air Transport Association of America and Others*, (2011) ECR I-13755.

64 C. Eckes, *op. cit.*, 14.

65 Vidjeti presudu Evropskog suda od 3. juna 2008. godine u slučaju: **C-308/06** *The Queen, on the application of International Association of Independent Tanker Owners (Intertanko) and Others v Secretary of State for Transport*, (2008) ECR 2008 I-4057, paragraf 52.

66 *Ibidem*, paragraf 53.

o sprječavanju onečišćenja sa brodova, kada tumači pravo Unije⁶⁷. Pored *principa lojalne saradnje* sadržanog u članu 4. stav (3) Ugovora o funkcionisanju Evropske unije (bivši član 10. Ugovora o Evropskoj zajednici), Sud je ovu obavezu zasnovao na *dobroj vjeri*, kao opštem principu prava. Stoga, „Sud nije razmatrao pravo Unije u svjetlu obavezujućeg međunarodnog prava, ali je uzimao u obzir obaveze država članica i povezoao svoje obrazloženje s principima međunarodnog prava“⁶⁷.

Na nivou Evropske unije, *princip usklađenosti s međunarodnim pravom* je cijenjen princip. Postoji dugogodišnja sudska praksa Evropskog suda o *Uniji koja je obavezana opštim međunarodnim pravom* i koja daje prednost tumačenju *sopstvenih prava koja su u skladu s međunarodnim pravom*. Poslije reforme iz Lisabona, *strogo poštovanje međunarodnog prava* utemeljeno je kao *opšti cilj Unije u primarnom pravu*. Evropski sud je ovu tekstualnu osnovu uzeo na znanje, odnosno mjerodavnu odredbu člana 3. stav (5) Ugovora iz Lisabona, u kojoj se navodi da *Unija doprinosi strogom poštovanju i razvoju međunarodnog prava*.⁶⁸ Tako Evropski sud u presudi u slučaju *Air Transport Association of America*, navodi: “Prema članu 3. stav (5) Ugovora o Evropskoj uniji, Unija treba doprinijeti strogom poštovanju i razvoju međunarodnog prava. Shodno tome, kada usvaja akt, Unija je obavezna da u potpunosti poštuje međunarodno pravo, uključujući međunarodno običajno pravo, koje je obavezujuće za institucije Evropske unije“⁶⁹.

U slučajevima koji su se našli pred Evropskim sudom, eventualna dejstva na pojedince su imala ključnu ulogu u konačnoj presudi Suda. Dok je u predmetu *Internako* odsustvo individualnih prava i obaveza predstavljalo razlog da se ne da prioritet međunarodnom pravu, predmet *Kadi* je otkrio da je upravo postojanje dejstava na pojedince navelo Evropski sud da naglasi “domaće” ustavne principe, iako prevođenjem kolizije normi u “unutrašnji” sukob. Oba slučaja uzimaju u obzir sadržaj norme, a ne prirodu ugovora (cf. WTO) ili zahtijevani primat (UN), kao polaznu tačku.⁷⁰

Presuda Evropskog suda u slučajevima *Intertanko* i *Air Transport Association of America*, da se ne inkorporira međunarodni ugovor kojim Evropska unija nije formalno vezana, izgleda da je prvenstveno proizašla iz želje da se brani jedinstvo pravnog poretka Unije, a što je u principu opravdano nastojanje. Konceptualno, jedinstvo pravnog sistema neraskidivo je vezano za njegovu autonomiju. Shodno tome, čak i kada međunarodna norma ne utiče na član 2. Ugovora o Evropskoj uniji iz Lisabona⁷¹, ona bi možda mogla ugroziti identitet Unije (npr. u slučaju

67 C. Eckes, *op. cit.*, 14.

68 J. Larik, „The Kadi Saga as a Tale of ‘Strict Observance’ of International Law: Obligations Under the UN Charter, Targeted Sanctions and Judicial Review in the European Union“, *Netherlands International Law Review*, Vol. 61, 1/2014, 32.

69 Vidjeti presudu Evropskog suda od 21. decembra 2011. godine u slučaju: C-366/10 *The Air Transport Association of America and Others*, (2011) ECR I-13755, paragraf 101.

70 R. A. Wessel, *op. cit.*, 31–32.

71 Vidjeti član 2. Ugovora o Evropskoj uniji (Lisabon): “Unija se temelji na vrijednostima poštovanja ljudskog dostojanstva, slobode, demokratije, jednakosti, vladavine prava i poštovanja ljudskih prava, uključujući i prava pripadnika manjina. Te vrijednosti su

kada bi takva norma mogla ozbiljno ugroziti funkcionisanje unutrašnjeg tržišta).⁷² Imajući u vidu da Unija teži da bude odgovoran međunarodni akter, možemo se zapitati da li je stvarno potrebno da Evropski sud pod svaku cijenu insistira na zahtjevu za jedinstvom. Iako presude u slučajevima kao što su *Intertanko* i *Air Transport Association of America*, mogu očuvati jedinstvo pravnog poretka Unije, takve odluke mogu potencijalno ometati jedinstvo drugih ugovornih sistema, koji zbog njihove dobrobiti, kao i dobrobiti Unije, veoma zavise od izvršenja njihove norme u okviru domaćih pravnih poredaka. Kako bi Evropska unija trebala da bude više od uobičajenog ugovornog sistema, u skladu sa time bi se moglo tvrditi, da bi bilo prikladno, ukoliko bi Evropski sud ponekad “ublažio” svoju doktrinu o dejstvima međunarodnog prava u okviru prava Unije. Kao što je već navedeno u kontekstu predmeta *Kadi*, treba naglasiti da veća fleksibilnost u pogledu odlučivanja da li međunarodna norma može biti dio pravnog poretka Unije, ne podrazumijeva istovremeno tvrdnju, da bi se unijsko pravo trebalo “pokloniti” međunarodnom pravu. Presuda Evropskog suda u slučaju *Air Transport Association of America* da inkorporira *Konvenciju o međunarodnom civilnom zrakoplovstvu (The Convention on International Civil Aviation)* iz 1944. godine, kao standard sudskog preispitivanja, vjerovatno ne bi doveo do uranjenog zaključka o manjkavosti sporne direktive.⁷³ Isto tako, u slučaju *Internako*, recepcija Marpol konvencije u unijsko pravo, kako to pokazuje i mišljenje nezavisnog advokata Kokott u predmetnom slučaju, također ne bi nužno pomogla podnosiocima predstavke, tj. grupi vlasnika brodova koji su željeli da izbjegnju režim strožije odgovornosti koji je stvoren pravom Evropske unije. Da je Evropski sud na ovaj način raspravljao o predmetnim pitanjima u vezi s recepcijom Međunarodne konvencije o sprječavanju onečišćenja s brodova i Konvencije o međunarodnom civilnom zrakoplovstvu, ostao bi više u domenu svoje posvećenosti poštovanju međunarodnog prava, ali i posvećenosti održavanja efikasnog nivoa sudske zaštite.⁷⁴ Slučajevi *Kadi*, *Intertanko* i *Air Transport Association of America*, primjeri su slučajeva u kojima je Evropski sud (djelimično) bio suočen s normama koje proizilaze iz međunarodnih organizacija u kojima Evropska unija nije član.⁷⁵

4.3. Odnos između prava Evropske unije i obavezujućih međunarodnih ugovora

Nakon analize odnosa između unijskog prava i neobavezujućih međunarodnih ugovora u kontekstu značajnih presuda Evropskog suda, u nastavku ćemo nastojati posmatrati odnos između *unijskog prava i obavezujućih međunarodnih*

---

zajedničke državama članicama u društvu u kojem prevladavaju pluralizam, nediskriminacija, tolerancija, pravda, solidarnost i jednakost žena i muškaraca”.

72 Van Rossem, J. Willem, *op. cit.*, 36.

73 *Ibidem*.

74 *Ibid.*, 37.

75 *Ibid.*, 38.

ugovora i to u kontekstu presude Evropskog suda u slučaju *Mox Plant*. Naime, u pomenutom slučaju, Komisija je pokrenula prekršajni postupak protiv Irske zbog osnivanja arbitražnog tribunala i pokretanja postupka prema Konvenciji Ujedinjenih nacija o pravu mora (*The United Nations Convention on the Law of the Sea - UNCLOS*). Konvencija je zaključena kao mješoviti ugovor. Ona je obavezujuća za države članice, kao i za Uniju, te upravlja područjima koja spadaju u nacionalne i evropske sfere nadležnosti. U slučaju *Mox Plant*, Evropski sud je smatrao da se država članica ne može pozvati na međunarodnu arbitražu u sporu sa drugom državom članicom, gdje bi nadležnosti Unije potencijalno mogle biti ugrožene.⁷⁶ Naime, Evropski sud je u presudi eksplicitno izjavio da *međunarodni ugovor ne može djelovati na raspodjelu odgovornosti definisanu u Ugovorima*.⁷⁷

U nastavku ćemo obratiti pažnju na presudu u slučaju *Mox Plant*, u kojem se pitanje autonomije pojavilo nakon zaključenja međunarodnog ugovora koji je predstavljao predmet postupka. Naime, slučaj *Mox Plant* se odnosio na pitanje da li bi Irska kao jedna država članica, mogla tužiti Veliku Britaniju, kao drugu državu članicu, pred tribunalom koji je osnovan Konvencijom Ujedinjenih nacija o pravu mora, kao mješovitim ugovorom. Konkretno, slučaj je bio usmjeren na član 292. Ugovora o Evropskoj zajednici (sada član 344. Ugovora o funkcionisanju Evropske unije), koji obavezuje države članice da sporove u vezi sa tumačenjem ili primjenom unijskog prava neće rješavati na bilo koji drugi način osim onog koji je predviđen Ugovorom.⁷⁸ U nastojanju da odgovore na pitanje, da li je Irska prekršila ovu odredbu, strane su, očekivano, bile usmjerene na pitanje nadležnosti. Irska je tvrdila da je u posebnoj oblasti životne sredine koja se razmatra, Zajednica usvojila samo minimalna pravila.⁷⁹ Kao rezultat toga, nije se moglo reći da su srodna polja podijeljene nadležnosti prenesena u okviru Konvencije Ujedinjenih nacija o pravu mora, te stoga, ni Evropski sud nije imao isključivu nadležnost na osnovu člana 292. Ugovora o Evropskoj zajednici.⁸⁰ Priklanjajući se Komisiji, Evropski sud je odbacio ovaj argument. Prema Sudu, bilo je jasno

76 C. Eckes, *op. cit.*, 13.

77 Vidjeti presudu Evropskog suda od 30. maja 2006. godine u slučaju: **C-459/03** *Commission of the European Communities v Ireland (Mox Plant)*, (2006) ECR I-4635, paragraf 123: "Sud je već istakao da međunarodni ugovor ne može uticati na raspodjelu odgovornosti definisanih u Ugovorima i, shodno tome, na autonomiju pravnog sistema Zajednice. Ta ekskluzivna nadležnost Suda je potvrđena čl. 292 Ugovora o Evropskoj zajednici, prema kojem se države članice obavezuju da ne podnose spor u vezi sa tumačenjem ili primjenom Ugovora o EZ na bilo koji način rješavanja, osim onih predviđenih u njemu".

78 Van Rossem, J. Willem, *op. cit.*, 39.

79 Vidjeti: *Ibidem*.

Također vidjeti paragraf 102. presude Evropskog suda od 30. maja 2006. godine u slučaju: **C-459/03** *Commission v Ireland (Mox Plant)*, (2006) ECR I-4635: "Prema stajalištu Irske, pošto odredbe Zajednice u pitanju, predstavljaju samo minimalna pravila, one u principu nisu pogođene, te prema tome srodna područja podijeljene nadležnosti nisu prenesena u okviru Konvencije".

80 Van Rossem, J. Willem, *op. cit.*, 39.

da su „odredbe *Konvencije o sprječavanju onečišćenja mora s brodova* na koje se Irska oslanjala, spadale u nadležnost Zajednice, koje je izabrala da izvrši postajući strankom *Konvencije*“.⁸¹ Shodno tome, u presudi se navodi da su te odredbe dio pravnog poretka Evropske zajednice, te da je Sud nadležan za rješavanje sporova koji se odnose na njihovo tumačenje i primjenu.⁸² Slučaj *Mox Plant* je najbolje posmatrati kao primjer „jačanja statusa unijskog prava od strane Evropskog suda u odnosu na države članice“.⁸³

4.4. Tenzija između principa autonomnosti unijskog pravnog poretka i recepcije pravila međunarodnog prava

Analiza prethodnih slučajeva koji su rješavani pred Evropskim sudom nam pokazuje postojanje izvjesnih tenzija i kontradiktornosti, kada je u pitanju odnos između unijskog i međunarodnog prava. Rezultati analize pokazuju da s jedne strane, Evropski sud opisuje i u svojim presudama često predstavlja *unijsko pravo kao u potpunosti otvoreno i prijateljski nastrojeno prema međunarodnom pravu*, smatrajući time *međunarodno pravo sastavnim dijelom unijskog prava*, te jasno ukazujući na poziciju koju međunarodno pravo zauzima u okviru unijskog pravnog poretka. Također smo uvidjeli da Evropski sud u svojim presudama često naglašava *posvećenost Unije poštovanju principa međunarodnog prava*, navodeći da Unija iste mora poštovati prilikom izvršavanja svojih prava i obaveza, odnosno svojih ovlaštenja. Međutim, s druge strane, čini se da na praktičnom nivou postoje i primjeri drugačije prakse, a što u krajnjoj liniji dovodi u pitanje odnos Unije prema međunarodnom pravu, odnosno odnos unijskog i međunarodnog prava. U cilju utvrđivanja postojanja tenzija između, s jedne strane sveprisutnog

81 Vidjeti: *Ibidem*.

Također vidjeti paragraf 120. presude Evropskog suda od 30. maja 2006. godine u slučaju C-459/03 *Commission v Ireland (Mox Plant)*, (2006) ECR I-4635: “Ova pitanja su dovoljna da se utvrdi da, odredbe *Konvencije o sprječavanju onečišćenja mora s brodova*, na koje se oslanja Irska, a koje jasno obuhvataju značajan dio spora koji se odnosi na predmet *Mox Plant*, spadaju u nadležnost Zajednice, jer je Zajednica izabrala da izvršava te odredbe, postajući strankom same *Konvencije*”.

82 Vidjeti: Van Rossem, J. Willem, *op. cit.*, 39.

Također vidjeti paragraf 121 presude Evropskog suda od 30. maja 2006. godine u slučaju: C-459/03 *Commission v Ireland (Mox Plant)*, (2006) ECR I-4635: “Iz toga proizilazi da odredbe *Konvencije o sprječavanju onečišćenja mora s brodova*, na koje se oslanja Irska, u sporu koji se odnosi na predmet *Mox Plant* i koji je podnesen Arbitražnom sudu, predstavljaju pravila koja su dio pravnog poretka Zajednice. Dakle, Sud je nadležan za rješavanje sporova koji se odnose na tumačenje i primjenu tih odredaba i za procjenu usklađenosti države članice sa njima”.

83 J. Klabbbers, „Straddling the Fence: The EU and International Law“, *The Oxford Handbook of European Union Law* (eds. A. Arnulf, D. Chalmers), Oxford University Press, Oxford, 2015, 67.

principa autonomnosti unijskog pravnog poretka, te s druge strane recepcije pravila međunarodnog prava, u nastavku ćemo analizirati poznate slučajeve *Van Parys, Kadi, MOX Plant, Intertanko* i *Commune de Mesquer*. Naime, Evropski sud je u ovim presudama, zauzimajući stav o poštovanju međunarodnopravnih pravila, odlučivao zapravo o položaju međunarodnog prava u okviru unijskog pravnog poretka.

Tako je, uslučaju *Commune de Mesquer*, Evropski sud razgraničio svoju dugogodišnju doktrinu funkcionalne sukcesije, naglašavajući da Unija može biti obavezana samo međunarodnim ugovorima kojima su stranke sve države članice.⁸⁴ Tako se u presudi u pomenutom slučaju navodi, da se mora doći do „punog prijenosa ovlaštenja od država članica na Uniju, tako da nadležnosti Unije obuhvataju sve oblasti koje reguliše međunarodni ugovor“. Ovom presudom je Evropski sud okončao sve nedoumice o tome da li se članom 351. Ugovora o funkcionisanju Evropske unije može primijeniti analogno određenim dijelovima međunarodnih ugovora, kojim države članice pristupaju nakon 1958. godine, naglašavajući da primarno i sekundarno pravo Evropske unije preovladavaju nad svim kasnijim međunarodnim ugovorima koje su zaključile države članice.⁸⁵

U slučaju *Van Parys*, Evropski sud je okončao sve eventualne nedoumice o izvršnosti prava Svjetske trgovinske organizacije (*World Trade Organization law* – *WTO law*) nakon što je Tijelo za rješavanje sporova (*Dispute settlement body* – *DSB*) objavilo da je evropska mjera nespojiva s pravom Svjetske trgovinske organizacije, navodeći da: “Obaveze Svjetske trgovinske organizacije nemaju neposredno dejstvo čak i u slučaju izričitog potvrđivanja od strane Tijela za rješavanje sporova”. Evropski sud je ovo stajalište potvrdio i u žalbi u predmetu *FIAMM*.⁸⁶ Ipak, pristup Evropskog suda prema pravu Svjetske trgovinske organizacije u

84 Vidjeti: C. Eckes, *op. cit.*, 14. Također vidjeti paragraf 85. presude Evropskog suda od 24. juna 2008. godine, u slučaju: C-188/07 *Commune de Mesquer v Total France SA and Total International Ltd.*, (2008) ECR I-04501. Tako se u presudi navodi da, suprotno argumentima koje su iznijele *Total* kompanije (*Total France SA and Total International Ltd*) na saslušanju, Zajednica nije vezana Konvencijom o odgovornosti (*Liability Convention*) ili Konvencijom o Fondu (*Fund Convention*). Prvo, Zajednica nije pristupila tim međunarodnim instrumentima i, drugo, ne može se smatrati da je zauzela mjesto njenih država članica, samo zato što nisu sve od njih stranke u tim konvencijama ili zato što su indirektno vezane tim konvencijama kao rezultat člana 235 Konvencije Ujedinjenih nacija o pravu mora, potpisane u *Montego Bayu* 10. decembra 1982. godine, a koja je stupila na snagu 16. novembra 1994. godine i koja je odobrena Odlukom Savjeta 98/392/EZ od 23. marta 1998. godine (OJ 1998 L 179, 1), paragraf 3 kojim se ograničava, kao što je francuska vlada naglasila na saslušanju, na uspostavljanje opšte obaveze saradnje između stranaka Konvencije.

85 C. Eckes, *op. cit.*, 14.

86 Vidjeti presude Evropskog suda u slučajevima: C-377/02 *Léon Van Parys NV v Belgisch Interventie - en Restitutiebureau (BIRB)*, (2005) ECR I-01465 i C-120/06 P and C-121/06 P, *Fabbrica italiana accumulatori motocarri Montecchio SpA (FIAMM) and Fabbrica italiana accumulatori motocarri Montecchio Technologies LLC (C-120/06 P)*, *Giorgio Fedon & Figli SpA and Fedon America, Inc. (C-121/06 P) v Council of the European*

slučajevima *Van Parys* i *FIAMM*, nije nov niti iznenađujući. Presude u ovim slučajevima su samo naglasile posvećenost Evropskog suda jasnom razdvajanju prava Svjetske trgovinske organizacije od prava Unije.⁸⁷ Kako bi izbjegli konflikt između ova dva prava, uobičajeno je da evropski sudovi pokušavaju da tumače unijsko pravo u svjetlu međunarodnog prava.⁸⁸

Pitanje položaja prava Evropske unije u odnosu na međunarodno pravo dovelo je, među akademskim komentatorima, do različitih tumačenja. Mnogi od njih navode da je, tradicionalno, Evropska unija otvorena i receptivna prema međunarodnom pravu, te da u mjeri u kojoj Unija zahtijeva posebnu zaštitu, kao "potomak" međunarodnog prava, ne može (još uvijek) postojati ili djelovati samostalno. Drugi navode, da je Unija tradicionalno otvorena i receptivna prema međunarodnom pravu, ali je učvrstila svoje stajalište posljednjih godina, kao što je ilustrirano kroz slučajeve *Kadi* i *Internako*.⁸⁹

U posljednje vrijeme, Evropski sud ima više *dualistički pristup*. U nekim od svojih presuda (npr. *Kadi*) Sud je odlučio iz perspektive čvrsto ukorijenjene u unijskom pravu, eksplicitno navodeći da, *međunarodno pravo ne može da izmijeni osnove prava Unije*. Međutim to nas ne bi trebalo odmah navesti na zaključak da je Evropski sud postao manje "prijateljski" prema međunarodnom pravu. Prvo, postoje i slučajevi u kojima je Evropski sud bio veoma otvoren kada je u pitanju međunarodno pravo. Drugo, neugrožavanje pravne perspektive ne znači nužno da Sud nije spreman da uzme u obzir međunarodno pravo. Zaista, Sud uzima u obzir međunarodno pravo na različite načine. Jedan od zaključaka bi trebao biti da je procjena sudske prakse u smislu "prijateljstva prema međunarodnom pravu", često sklona da bude previše pojednostavljena. Potencijalno, razlikovanje između stavova i ishoda, može u tom smislu biti od pomoći. Samo zato što u konkretnoj presudi, međunarodnom pravu nije dato puno dejstvo, ne znači da je Evropski sud promijenio svoj stav.⁹⁰ Evropski sud je u slučaju *Kadi* izabrao drugačiji put. Budući da su ranije presude mogle biti shvaćene kao *monističko tumačenje prava Unije u odnosu na međunarodno pravo*, Sud u presudi *Kadi* naglašava "ustavni karakter evropskih ugovora", koji nije dozvolio kršenje osnovnih principa, posebno ljudskih prava.⁹¹ Iako je princip autonomnosti unijskog pravnog poretka, u smislu ustavne i institucionalne autonomije, koja se tiče prvenstveno autonomnog donošenja odluka na nivou Unije, vidljivo ojačan sudskom praksom Evropskog

---

Union and Commission of the European Communities, (2008) ECR I-06513. U vezi s time, obratiti pažnju na stajališta koje je zauzela *Eckes*: C. Eckes, *op. cit.*, 20–21.

87 Istovremeno, uprkos ili zbog nedostatka neposrednog dejstva, Evropski sud već dugo vremena pridaje veliku važnost pravu Svjetske trgovinske organizacije prilikom tumačenja unijskog prava – kako u pogledu odstupanja od tradicionalnih metoda pravnog obrazloženja koje Sud koristi, tako i odstupanjem od uobičajenog materijalnog tumačenja unijskog prava. Vidjeti: *ibid.*, 21.

88 C. Eckes, *op. cit.*, 20.

89 J. Klabbers, *op. cit.*, 70–71.

90 C. Eckes, *op. cit.*, 16.

91 A. Paulus, *op. cit.*, 136.

suda (npr. presude u slučajevima *Mox Plant*, *Internako* i *Kadi*), ali u mnogim aspektima i Ugovorom iz Lisabona, korisno je naglasiti da je *princip povoljnog pristupa* koji proizilazi iz sudske prakse Evropskog suda, ostao podjednako značajan za poboljšanje otvorenosti pravnog poretka Unije prema međunarodnom pravnom poretku.⁹²

5. ZAKLJUČAK

Rezultati istraživanja su potvrdili da Ugovor iz Lisabona, pored obavezivanja Evropske unije da poštuje međunarodno pravo u opštem smislu, podstiče Uniju i na uspostavljanje i razvijanje odnosa s regionalnim i globalnim organizacijama, te u tom smislu posebno naglašava Ujedinjene nacije. Ako posmatrao sudsku praksu Evropskog suda, možemo primijetiti da je Sud ponekad pokušavao da pronade odgovarajuću ravnotežu između, s jedne strane, otvorenosti i prihvatanja pravila međunarodnog prava, te s druge strane, brige za jedinstvo unijskog pravnog poretka. Strogo poštovanje i razvoj međunarodnog prava, uključujući poštovanje principa Povelje Ujedinjenih nacija, sada je jedan od kodificiranih ciljeva Unije.

Pažljivim proučavanjem sudske prakse Evropske unije, odnosno presuda Evropskog suda koje su se bavile odnosom unijskog i međunarodnog pravnog poretka, dolazimo do zaključka da Evropski sud niti u jednom slučaju nije naglašavao nepoštovanje međunarodnopravnih normi, nego se često pozivao na poštovanje i podsticanje razvoja međunarodnog prava, kao jednog od temeljnih ciljeva Unije.

LITERATURA

- Berry E., M. J. Homewood, B. Bogusz, *Complete EU Law: Text, Cases, and Materials*, Oxford University Press, Oxford, 2013.
- Besson S., „How international is the European legal order? Retracing Tuori's steps in the exploration of European legal pluralism“, *No Foundation: Journal of Extreme Legal Positivism*, Vol. 5, 2008.
- Craig P., De Búrca G., *EU Law: Text, Cases, and Materials*, Fifth edition, Oxford University Press, Oxford, 2011.
- Czuczai J., „The autonomy of the EU Legal Order and the Law - making Activities of International Organizations: Some Examples Regarding the Council most Recent Practice“, *Research Papers in Law*, 3/2012
- Čapeta T., Rodin S., *Osnove prava Evropske unije na temelju Lisabonskog ugovora - gradivo za cjeloživotno obrazovanje pravnika*, II. Izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Narodne novine d.d., Zagreb, 2011.

92 J. Czuczai, „The autonomy of the EU Legal Order and the Law - making Activities of International Organizations: Some Examples Regarding the Council most Recent Practice“, *Research Papers in Law*, 3/2012, 3.

- De Witte B., „EU law: Is it international law?“, *European Union Law* (eds. Catherine Barnard, Steve Peers), Second Edition, Oxford University Press, Oxford, 2017.
- Eckes C., „International law as the law of the EU: The role of the Court of Justice“, *Cleer Working Papers*, 6/2010
- Gráinne De Búrca, „The European Court of Justice and the International Legal Order After Kadi“, *Harvard International Law Journal*, Vol. 51, 1/2010
- Halberstam D., Stein E., „The United Nations, the European Union, and the King of Sweden: Economic Sanctions and Individual Rights in a Plural World Order“, *Common Market Law Review*, Vol. 46, 1/2009
- Hilpold P., „EU law and UN Law in Conflict: The Kadi case“, *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, Vol. 13, 2009.
- Klabbers J., „Straddling the Fence: The EU and International Law“, *The Oxford Handbook of European Union Law* (eds. Anthony Arnulf, Damian Chalmers), Oxford University Press, Oxford, 2015.
- Kokott J., Sobotta C., „Constitutional Core Values and International Law – Finding the Balance?“, *European Journal of International Law*, Vol. 23, 4/2012
- Larik J., „The Kadi Saga as a Tale of ‘Strict Observance’ of International Law: Obligations Under the UN Charter, Targeted Sanctions and Judicial Review in the European Union“, *Netherlands International Law Review*, Vol. 61, 1/2014
- Medović V., „Međunarodno pravo kao izvor prava Evropske unije“, *Strani pravni život*, 2/2008
- Moorhead T., „European Union Law as International law“, *European Journal of Legal Studies*, Vol. 5, 1/2012
- Ovádek M., „External Judicial Review and Fundamental Rights in the EU: A Place in the Sun for the Court of Justice“, *EU Diplomacy Papers*, 2/2016
- Paulus A., „From Dualism to Pluralism: The relationship between international law, European law, and domestic law“, *Making Transnational Law Work in the Global Economy: Essays in Honour of Detlev Vagts* (eds. Peter H. F. Bekker, Rudolf Dolzer, Michael Waibel), Cambridge University Press, Cambridge, 2010.
- Trstenjak V., „National Sovereignty and the Principle of Primacy in EU Law and Their Importance for the Member States“, *Beijing Law Review*, Vol. 4, 2/2013
- Van Rossem, Willem J., „The Autonomy of EU Law: More is Less?“, *Between Autonomy and Dependence: The EU Legal Order under the Influence of International Organisations* (eds. Wessel R. A., Blockmans S.), T.M.C. Asser Press, The Hague, 2013.
- Wessel R. A., „Reconsidering the Relationship between International and EU Law: Towards a Content – Based Approach“, *International Law as Law of the European Union* (eds. Cannizzaro E., Palchetti P., Wessel R. A.), Studies in EU External Relations, Vol. 5, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden – Boston, 2011.
- Ziegler K. S., „The Relationship between EU Law and International Law“, *A Companion to European Union Law and International Law* (eds. Patterson D., Södersten A.), John Wiley & Sons, Ltd., Chichester, 2016.
- Ziegler K. S., „The Relationship between EU Law and International Law“, *University of Leicester School of Law Research Paper*, 15-04/2015.

Ajna Jodanović, PhD*

THE IMPACT OF THE CASE LAW OF THE EUROPEAN COURT ON THE QUESTION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN EUROPEAN UNION LAW AND INTERNATIONAL LAW

Summary

The growing role of the European Union inevitably raises the question of how much the Union itself as an international organization is bound by the provisions of international law. Although the European Communities were founded by international treaties concluded in accordance with the rules of international law, during their existence they managed to build their own legal order (the Union legal order) which is autonomous in relation to the international legal order. In addition, with the entry into force of the Treaty of Lisbon, the number of court proceedings before European courts related to international law has additionally increased. When observing the relationship between EU and international law, the paper will investigate what effects international law produces within EU law, that is, whether international law enjoys primacy in relation to European Union law. Starting from the fact that a correct understanding of the process of establishing an autonomous legal order of the European Union, as well as the way of accepting international law as a source of Union law, requires an analysis of the jurisprudence of the European Court, the main goal of this research is to determine the way in which the Court sometimes tried to find an appropriate balance between, on the one hand, openness and acceptance of the rules of international law, and on the other hand, concern for the unity of the Union's legal order.

Key words: European Court, case law, European Union law, international law.

---

* Assistant Professor, Faculty of Law, University of Bihać, ajna_x@hotmail.com.